

MARTÍ FRANQUES, BOTANIC

Parlament del Dr. Font i Quer

Designat per la Comissió executiva de l'homenatge per a parlar de MARTÍ I FRANQUÉS com a botànic, diré quatre paraules a propòsit, referents a aquest particular.

Dóna la sensació de no haver estat completa l'obra botànica de MARTÍ i que només la coneixem fragmentàriament. Va ésser, sens dubte, més esplendorosa del que avui coneixem per les obres que ens ha deixat.

Segurament s'han perdut herbaris de MARTÍ; gran part de la seva biblioteca haurà desaparegut; hauran desaparegut, també, innumbrables manuscrits; gairebé hem de parlar per indicis, que de totes maneres permeten afirmar la grandesa de MARTÍ, del botànic del segle divuit.

Una de les obres que ens ha deixat MARTÍ és una Memòria presentada a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona referent a "Experiments i observacions sobre el sexe i la fecundació de les plantes" l'any 1791.

Per veure la valor de l'obra de MARTÍ hem de situar-nos a l'època que va ésser escrita; i quan parlava del sexe i fecundació de les plantes, l'estat en què es trobava en aquella època la qüestió.

La idea que en les plantes hi ha un sexe que correspon al sexe dels animals, és tan antiga com la Humanitat.

Els més antics autors de Babilònia, Teofrast, Plini, etc., la coneixien. Era comuna a l'Orient la pràctica d'utilitzar les flors de la palmera, que denominaven mascle, perquè fecundés les de la femella.

Havien observat que si la palmera femella no tenia la seva pariona mascle, les flors d'aquella no arribaven a la maduresa i resultava fallida la collita.

El mateix concepte de la fecundació tenien de la figuera. La pràctica de posar figues de cabrafiguer a la figuera, o sigui la pràctica de cabrafigar, és de la més remota antiguitat. Calia la presència de les figues salvatges, o cabrafigues, per a obtenir figues madures. La darrera edició del Diccionari de l'Acadèmia Espanyola encara diu que la cabrafigadura és una pràctica supersticiosa. Però, almenys per a les figures de Smirna, no és pas així. Jo

he vist fer als moros llargues hores de camí per a trobar les cabrafigues i aleshores penjades a les branques de la figuera s'obté la maduració i s'assegura la collita.

No obstant, aquestes idees havien d'obtenir una definitiva experimentació, una comprovació científica dels fets, i aquesta comprovació experimental no va venir fins molts segles després. Els primers treballs científics referents al sexe de les plantes són del disset, amb els de Camerarius, cent anys abans de l'obra de MARTÍ.

En el segle XVIII, LINNÉ establí la classificació dita sexual, basant-la en els òrgans sexuals i dividint les plantes en monoiques i dioiques, ço és, amb els dos sexes reunits en un sol individu o en dos. I escriví una obra dedicada a la qüestió de la sexualitat, "Les noces de les plantes", a mitjans del segle divuit, precisament quan va néixer MARTÍ.

MARTÍ es va trobar en aquest ambient: la idea no era negada per ningú, però existia el dubte sobre la universalitat del fet.

L'italià SPALLANZANI no creia en la generalitat de la teoria sexual de LINNÉ; i tots els seus esforços eren per a fer veure si en determinades espècies no hi havia necessitat de la concurrència dels dos sexes perquè pogués arribar a madurar el fruit; l'any 1785 publicà una obra titulada "Observacions per a establir la història natural de la fecundació en els regnes animal i vegetal". I hem de dir que MARTÍ, àdhuc en aquella època en què era difícil procurar-se la bibliografia necessària a un home científic, estava tan al dia que quatre anys més tard iniciava una sèrie d'experiències per a demostrar a SPALLANZANI que hi havia hagut error en les seves observacions.

Aquest va ésser el fruit de MARTÍ en els seus "Experiments i observacions sobre el sexe i fecundació de les plantes".

Es fixà en les quatre plantes que SPALLANZANI sostenia que podien fructificar sense contacte dels dos sexes. Eren: la carabassera, la síndria, l'espínac i el cànem; espècies que no tenen reunits els dos sexes en la mateixa flor.

La refutació de MARTÍ va ésser brillantíssima i demostrà en les seves experiències que SPALLANZANI no havia tingut cura d'algun detall interessant que feia possible la seva errada. I explicava que en aquelles plantes dioiques ocorre que el pòllen pot provenir d'una flor masculina que neix accidentalment en un peu femení o que és portat pel vent, o que, en altres, les femelles tenen algun estam poc aparent que havia escapat a l'observació de SPALLANZANI.

És una obra mestra que va posar a MARTÍ al nivell dels més aciençats botànics del segle divuit.

MARTÍ estava dotat d'un extraordinari esperit d'observació. Observava amb

molta cura i detall. Les seves experiències sobre la possibilitat que algunes plantes inferiors, les criptògames especialment, puguin produir-se espontàniament, començades l'any 1807, passen de cinquanta mil.

La minuciositat amb què feia les seves experiències era molt gran. Agafava un trosset de molsa, o una mica de terra, o un trosset de peix, etc., i ho posava dins de l'aigua i anotava la procedència de l'aigua, la temperatura, la qualitat del gas de les bombolles que s'hi produïen, els canvis de coloració, les plaques o filaments que es formaven en el recipient, i malgrat que tot l'ocorregut ho anotava al seu dietari, no s'hi troba més que una sola pàgina on es concreta alguna conclusió. I opinava que el Creador de totes les coses, perquè no es perdessin les plantes de la terra, donat l'esperit destructor dels homes i animals, havia dotat a la matèria d'aquesta capacitat de generació espontània, i per a la simple reproducció de les espècies els hi donava les llavors.

Aquestes conclusions de MARTÍ no hem de considerar-les fora de temps, perquè aleshores hom encara podia creure en la generació espontània, que va negar PASTEUR vint-i-cinc anys més tard d'aquestes observacions.

Queden també, de l'obra de MARTÍ uns restes dels seus herbaris. Es re-dueixen a uns pocs plec de paper d'estrassa amb plantes conservades, i a un volum que conté plantes del jardí botànic de Barcelona. Havien d'ésser més considerables, perquè si fossin només aquests exemplars, no hauria pogut arribar a les determinacions precises que fa sobre les plantes. Són plantes de Tarragona, Altafulla i Poblet principalment.

De l'obra sistemàtica de classificació de plantes, donen una pobríssima idea de MARTÍ les seves restes. És segur que per les vicissituds del temps o per causa dels seus successors es perderen les seves col·leccions.

L'obra de MARTÍ queda, doncs, concretada en aquestes tres coses.

Com un homenatge a la seva memòria, expresso un fet. Fa deu anys que de la Serra de l'Almusara portàrem a Barcelona, al Jardí del Museu, l'*Atropa Belladona* i la conream allí des d'aleshores. Cada any repetiem el mateix cultiu i en fa quatre que hi cultivem una altra espècie de belladona, l'*Atropa bœtica*; doncs bé: les dues estirps n'han donat una altra d'híbrida, que ha nascut i florit enguany. I ara anuncio, per a mejor solemnitat, que aquesta planta s'anomenarà *Atropa Martiana*, en commemoració del centenari de MARTÍ i per honorar la seva memòria.